

УДК 821.161.2–1.09”20”В.Голобородько:392(=161.2)

БУТТЄВІ МІФОЛОГЕМИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА (ЗБІРКА «МИ ЙДЕМО»)

Олеся Ребрик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна*

Розглянуто міфологічну поезію зі збірки «Ми йдемо». Акцентовано увагу на буттєвій міфологемі.

Ключові слова: міфологема, життєвий цикл, міф, ритуал.

Представник київської школи поетів, Василь Голобородько, належить до тих поодиноких митців, які невпинно і невтомно працюють над віднайденням та поверненням до життя явищ, які от-от відійдуть у небуття. Визначаючи причини чи передумови актуалізації міфологічної проблематики в українському літературному процесі середини – кінця ХХ ст., варто зазначити, що звернення до міфологічних джерел мало місце й раніше. Все ж, серед очевидних причин інтенсивнішого їх використання можна назвати радикальні зміни в ситуації буття культури, потребу реабілітації «дива», а також розмивання межі між раціональним та ірраціональним.

Василь Голобородько – один із найбільших українських поетів-інтелектуалістів. Його вслуховування – вживання у внутрішню форму слова і особливе його, українського слова, відчуття – переживання є незбагненою таїною, котру дослідники намагаються віднайти у впливові на творчість поета вчення О. Потебні, у суголосності до думок герменевтиків з їх стратегією витлумачення історичних фактів на основі філологічних даних (що своєю чергою зробило герменевтику універсальним принципом інтерпретації художнього тексту). Поет глибоко оригінальний в усьому: і в сюжетно-композиційній структурі своїх поезій, і в особливостях суб'єктної їх організації, і в трансформації міфологічних образів та мотивів. Міфологічні коди його поезії – то не стилізації, не розробка мотиву чи образу, а прояв органічного принципу художнього мислення, завдяки чому він розв'язує найрізноманітніші, переважно незвичайні естетичні завдання. Саме тут починається міфопоетизація світу, звертання до міфологічних сюжетів, сцен, образів, які характеризуються глобальністю, універсальністю та мають широке розповсюдження в культурах народів світу.

Ритуал зміни періодів життя, переходу з одного в інший, міфологічні особливості, що супроводять цю зміну, також є різновидом циклічно-ритуальної міфологеми у поезії В. Голобородька. Дорога – це ще шлях від народження до

смерті, подорож у глиб себе, шлях до ідеалу, це мандри уві сні і крізь сни, подорож духу, який шукає найвищу сутність буття у Всесвіті, врешті, це подорож текстом і крізь текст, через відсилання і культурні коди тощо.

Найповніше представлений етап дитинства: «Ембріони янгольських крил», «З дитинства: дощ», «З дитинства: замовляння дощику», «З дитинства: піч», «З дитинства: політ на журавлі», «З дитинства: скиртування», «З дитинства: спрага», «З дитинства: хліб», «Молода молодиця», «Народитися одночасно із матір'ю», «Пам'ятаю в дитинстві...». Це вказує на великий спектр можливостей цього віку та його важливість.

Дуже архаїчні моделі світовідчуття відтворює поет у вірші «Грушка». Грушка у В. Голобородька сідає вечеряти разом з дітьми, мати наливає їй молока, намазує окраєць медом. Кульмінація емоційної думки – у «замовлянні», що завершує картину вечери і вірш загалом:

Їж, грушко, мед, а нам дай груш!...
 ...Пий, грушко, молоко, а нам дай груш!...
 ...Їж, грушко, хліб, а нам дай груш! [1, с. 56]

Це інтуїтивно відтворена сакральна трапеца (мед, молоко і хліб у давнину були даром – жертвою, як продукти «чисті», священні). В обрядах різдвяного циклу є суголосні моменти. Господар ділиться освяченим хлібом з худобою. А плодові дерева, щоб давали добрий урожай, «лякає» сокирою. Тут наявна своєрідна семантика «угоди». Психологічний паралелізм у цьому вірші зворотний: не стан людини порівнюється з явищем природи, а елемент природи (грушка) діє, як людина. Проте художня мета, якої досягає В. Голобородько, суголосна тому, що є в інших віршах: картина погідного літнього вечора, вечеря під хатою (до якої ще запрошують і грушку) створює враження високої гармонійності традиційного життєвого ладу.

«Час переживання» організує зміст вірша в поезії «Народитися одночасно із матір'ю». У зачині ліричний герой деталізує прагнення зробити те, про що повідомляє заголовок:

Слухаючи материні розповіді про її життя,
 хотів би народитися одночасно із матір'ю,
 хотів би бути поряд із матір'ю
 увесь її вік
 від дня її народження –
 аж до того дня,
 коли вона передасть мені слова
 відомих їй народних пісень [1, с. 33].

Життя тут представлено як процес передання з покоління в покоління слів «народних пісень».

Далі зображено реалізацію цього бажання. Умовний спосіб змінюється дійсним, і відбувається настільки глибока «ретроспекція», що ліричний герой

бачить себе до свого народження. Це засвідчує, що у вірші відображено не індивідуальний досвід, а колективний історичний досвід народу:

У двадцятих роках продираюся
крізь колючий дріт на поле:
удвох із матір'ю прилаштуємо на дереві
колиску з первістком [1, с. 33].

Колючий дріт, що, мабуть, залишився з Першої світової або громадянської війни, – чуттєва конкретизація історичних обставин. «Колиска з первістком» на дереві входить у чималий міфологемний ряд поезій В. Голобородька зі згадками про дерево роду або життя.

Ліричний герой поезії «Народитися одночасно із матір'ю» знаходить порозуміння із матір'ю в минулому. Духовна єдність сильніша за час. Ліричний герой долучається в одвічний цикл хліборобської праці: *«Поряд із матір'ю на полі працюємо»*.

У В. Голобородька часи перетинаються, герой діє в минулому, і його бачить не лише мати, а й сторож, який, зрештою, мабуть, упізнав і пропустив його на тік, бо далі:

Допомагаю матері крутити віялку,
слухаю, як народжується пісня [1, с. 33].

Пісня «народжується», як жива істота, і послана Богом: *«Бог, який камінь з душі знімає, / починає співати материними устами – / і материн трудодень стає трішки легшим»*.

Третій епізод розгортається під час війни: *«У війну, одягнений у білий маскувальний халат, / переходжу через фронт до матері...»*. Те, що тут «ненароджений» уперше озивається до своєї матері словом, має біографічне пояснення: В. Голобородько народився у квітні 1945 року.

У кінцівці знову з'являється образ дерева:
Мати чує мій голос, зраділа,
озирається, хоче мене побачити,
та я ховаюся за вишнеvim деревом [1, с. 33].

Образ дерева тут – символ тривання роду з покоління в покоління, а через нього – й незнищенності народу. На прикладі цієї поезії видно одну з особливостей поетики В. Голобородька: розширений до меж усієї нації діапазон «ліричного переживання». «Темою ліричного вірша може бути будь-яка подія або явище зовнішнього або внутрішнього світу, коли вони стають фактом напруженого духовного життя поета, включаються ним у це життя» [3, с. 156].

Ритуального характеру набувають і художньо трансформовані міфопоетичні уявлення про те, що душа людини потребує захисту і після смерті. В українській міфології, а саме за повір'ями гуцулів, душа померлого у день похорону вертає назад до хати. Останнім прихистком людини стає домовина, побудована гуцулами з деревища.

Точку «вимирання» В. Голобородько визначив в той момент, «коли жінки перестали народжувати...» [1, с. 193]. Передвісниками смерті у поезії стають випалене згарище, ворони, сині кольори – на перший погляд досить типові символи, проте В. Голобородько поєднав їх із цілком життєствердними образами – сім'єю, калиною тощо.

Смерть може також трактуватися як початок циклу життя, оскільки тема реінкарнації чи переселення душ після біологічної смерті є популярним мотивом творчості В. Голобородька («Вітер мертвих», «Могила у небі» «На бабусиному обличчі», «Дорослішати...», «А той не корчився...»).

Дуже тісно з періодами життя пов'язана циклічна зміна дня і ночі. Зазвичай події, що відбуваються ввечері несуть у собі тривогу, прощання, неприємні зустрічі, втрати. «Час» вірша «Будемо йти вечірнім селом» зрозумілий вже з назви. Ліричного героя забирають до війська і він прощається з коханою, проте розуміє, що вона його не чекатиме. Отже, для нього це втрата, проте настрої вірша заспокійливі та створюється позитивна візуалізація:

Будемо йти вечірнім селом,
будуть дерева тихі-претихі,
буде місяць круглий-прекруглий... [1, с. 103]

«Пісенька вночі» зі збірки «Колекціонер кольорових олівців» створює подібний настрої. Присутність у тексті дивної міфологічної істоти, яка щовечора «дзвенить струнами» під вікном ліричного героя налаштовує на сприйняття тексту магічного. Автор ніби випробовує свого персонажа та й читача теж – чи повірять і чи будуть вони готові сприйняти магічний світ, що існує поруч із нами. Проте висновок досить трагічний. «Хлопчик із метеликовими крилами», а саме він щоночі розважав ліричного героя, зостається без крила. Таку розв'язку, що її В. Голобородько нам пропонує, можна інтерпретувати як бажання проілюструвати людське невміння повірити в чудо та потребу отримувати усьому наукове пояснення чи підтвердження.

Зникання відчуттів, їх притуплення або навіть відсутність ілюструє поезія «Виходжу серед ночі в сад». Перед читачем постає візія напівсну, блукання-марення, на меті якого знайти квітнуче дерево, що немовби тікає від ліричного героя:

Аби якось виявити свою присутність
мені треба побачити квітнуче дерево,
але ніяк не можу ні побачити,
ні відчути.
[... ..]
чому зі сходом сонця
ти не виходиш в сад,
а коли проходиш ненароком повз квітнуче дерево,
то затуляєш очі [1, с. 399].

Дія, що зображена у вірші перегукується з ритуальним опівнічним шуканням цвіту папороті на свято Купала. Відома давня легенда про надзвичайні чарівні властивості цвіту папороті. Переважно розповідають так: якщо в Купальську ніч піти в гушавину лісу, то можна побачити як опівночі загориться яскравим вогнем цвіт папороті. Якщо хтось зірве цвіт папороті і зашиє в долоню, той зможе рукою визначати місця, де в минулому були закопані дорогоцінні скарби, зможе без ключів одчиняти будь-які двері, розуміти мову тварин і птахів тощо. Ліричний герой поезії В. Голобородька «Виходжу серед ночі в сад» прагне лише «*виявити свою присутність*». Здавалось би це простіше, ніж знайти міфологічний цвіт папороті, проте все ж йому не під силу.

Схожа варіативність конотацій та полісемантичність характерна для В. Голобородька. Поезія «В той час, як я мучився...» [1, с. 153] ілюструє це явище – кінь, що схожий і на годинник, і одночасно може бути «човганням черевиків поводиря». Водіння коня (саме цей процес є в основі вірша) можна інтерпретувати по-різному. Звук, що супроводжує водіння, викликає спочатку тривожні асоціації:

Я не знав, що там збираються робити:
може хочуть зарізати коня
може на ньому хочуть украсти чужу жінку...

Проте довге монотонне цокання коня-годинника заспокоює думки ліричного героя («...*або просто поїхати по дрова до лісу*») і дарує йому відповідь на поставлене на початку вірша запитання.

Циклічно-ритуальні міфологеми, що пов'язані з періодами життя, відображаються у зміні людської свідомості на різних якісних рівнях – психологічний, фізичний, духовний рух людини протягом життя залежить не від віку, а від вміння відчувати світ. Доросла людина у поезії В. Голобородька здатна емоційно сприймати світ на рівні з дитиною, або ж навпаки.

Отже, неповторного колориту надають ліриці В. Голобородька наявні у художній тканині віршованих текстів постаті міфологічних істот – уособлень надприродної сили, які посилюють містичне звучання.

Оригінально переосмислюючи карпатську демонологію, язичницькі вірування, поет не акцентує традиційні міфологічні топоси (дім, ліс, вода та ін.) як місця перебування демонічних істот, що простежується, приміром, у «Лісовій пісні» Лесі Українки. Для ліричного героя поезії В. Голобородька поклоніння духам гір – це, як вважає С. Токарев, своєрідна міфологізація гірського пограниччя [4, с. 604], тобто відмежування світу сакрального від профанного.

Проте ми спокійно можемо читати ці поезії, навіть не знаючи про існування таких міфів, сприймаємо їх дуже особисто, «переживаємо» під час прочитання. В. Голобородько описав очевидні речі: прихід осені, зміну пір року, настання ночі, ріст дерев... все те, що, в принципі, кожен може спостерегти. Це ще, однак, не є тією абсолютною поезією, про яку Ю. Пшибось пише, аналізуючи дистих про сонях з «Пана Тадеуша» А. Міцкевича. Проте сприймається аналогічно. У таких випадках стикаємося із проблемою передачі живого досвіду,

що ґрунтується на етноґрафічному матеріалі (поняття «поетики досвіду», що його пропонує використовувати Ришард Нич) [2, с. 35].

Список літератури

1. *Голобородько В.* Ми йдемо : збірка віршів / В. Голобородько. – К. ; Рівне, 2005 – 1051 с.
2. *Нич Р.* Антропологія літератури. Культурна теорія літератури. Поетика досвіду / Ришард Нич. – Львів : Центр гуманітарних досліджень; К. : Смолоскип, 2007. – («Університетські діалоги», №4). – 63 с.
3. *Сильман Т. И.* Заметки о лирике / Т. И. Сильман. – Л. : Сов. писатель, 1977. – 224 с.
4. *Токарев С. А.* Ранние формы религии / С. А. Токарев. – М. : Политиздат, 1990. – 622 с.

MYTHOLOGEM OF EXIST IN POETRY BY VASYL GOLOBORODJKO (COLLECTION «WE ARE GOING»)

Olesia Rebryk

*Ivan Franko National university of Lviv,
1 Universytetska Str., Lviv 79000, Ukraine*

The paper examines mythological poetry by Vasyl Goloborodjko (collection «We are going»). The article focuses on the mythologem of exist.

Key words: mythologem, life cycle, myth, ritual.

МИФОЛОГЕМЫ БЫТИЯ В ПОЭЗИИ ВАСИЛИЯ ГОЛОБОРОДЬКА (СОБРАНИЕ «МЫ ИДЕМ»)

Олеся Ребрык

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина*

Рассматривается мифологическая поэзия, представленная в сборнике «Мы идем». Акцентировано внимание на мифологеме бытия.

Ключевые слова: мифологема, жизненный цикл, миф, ритуал.

Стаття надійшла до редколегії 27.01.2011

Прийнята до друку 23.02.2011

